

MÚLTUNK, EREDETI MEGVILÁGÍTÁSBAN

GOBBY FEHÉR GYULA: *Szent bo'ond.*

Forum, Újvidék, 1976.

Gobby Fehér Gyula olyan műfajhoz nyúlt, melynek művelése vonzza íróinkat: a történelmi regényhez. De ellentétben a többiekkel, kik többé-kevésbé a kitaposott ösvényeken járva és a pillanatnyi követelményeknek behódolva írják meg alkotásaikat, addig ő eredeti módon közelíti meg magaválasztotta témájának feldolgozását. Mert hiszen Frankovics Mihály történetét sok más módon is be lehetne mutatni, bár az ő változata, úgy tűnik, a lényegre rátapintva, az egyedüli lehetőség. Gobby Fehér Gyula olyan történelmi regényt írt, amelynek alapja a tragikumum.

Szerzőnk a regény anyagát beszámoló krónikásként kezeli, azaz a műben jelentkező eszmékkel kapcsolatban nem foglal közvetlenül állást, mivel a mély ironia, amellyel közölnivalóját megformálta, ezt nem teszi lehetővé. Vajon miért látja főhősének életútját tragikumikusnak, miért teszi nevetségessé a maró ironia és azontúl igen gyakran a harsogó komikum eszközeivel? Szerinte Frankovics Mihály rövid „pályafutása” magában hordozza mind a tragédia, mind pedig a komédia elemeit. Főhőse különös utat tesz meg a korabeli társadalmi régiókban, hogy aztán „utazásának” végén önmagával és a világgal megbékélve így foglalja össze tapasztalatait: „Nem érdekel többé a külvilág. Az ígéret földje ide messze van, de ezen a zárda-beli kis földdarabon boldogan gazdálkodom.” Ez a végső összefoglalás híven tükrözi vissza Frankovics alapérzését furcsa útja végén: ez az érzés a csalódás, a kiábrándulás. Csalódás önmagában és a világban. Hangos elmefuttatásai korábban „tömegeket” mozgattak meg, ami egy vértelen és eleve kudarcra ítélt zendülésbe torkollt. Joggal tehetjük fel a kérdést, hogy forradalmárnak minősíthető-e Frankovics. Gobby Fehér Gyula válasza erre a kérdésre, a valóság alapos felmérése után, csakis egyértelműen tagadó lehet. Hőse vala-

milyenfajta megszállottság áldozataként válik ismertté szűkebb hazájában, Észak-Bácskában, de főleg Zombor környékén, kihez „tanítványok” csatlakoznak uszályhordozóként. Gyógyításai, melyekről a szerző igen keveset közöl és azt is inkább általánosságban, egyegy embernek testi boldogulását biztosítják, de igen hamar feledezi, hogy ilyenfajta beavatkozásai nem változtatják meg a világ rendjét, amelyben a szegénység a legtöbb bajt okozó tényező. Egyik tanácsadója sugalmazza neki az ötletet, miszerint az ő hivatása az igazságos társadalmi viszonyok megteremtése. Gobby Fehér Gyula mélyen művészi meglátással szögezi le, és ezt fejezi ki ironikus viszonyulása a megelevenedett, fiktív történelmi anyaghoz, hogy Frankovics Mihály nem tudatos forradalmár, nagy tévedés lenne annak ábrázolni. „Azt hiszem, kevélységem és mohóságom sugallták, hogy valójában képes leszek olyan világot teremteni, amelyben a szegénység nem okoz több bajt, éhséget, keservet és halált” — szögezi le Frankovics Mihály. Ez úgyan magához a pápához indul, de számtalan nőkaandjainak egyike miatt visszatoloncolják. A körülmények terelik a forradalmi gondolatok irányába, úgyhogy ő, jellemző módon, konkrét terv nélkül indul meg népe élén. Ez a döntés igen nehezen születik meg benne, de amikor tapasztalja a „tömegek” odaadását, mámorossá válik. Elnyeri az „igazságtevő népbíró” megtisztelő címet, ugyanakkor korlátolt képességei és nagyon is hiányos társadalmi ismeretei olyan távol esnek mozgalma követeléseinek súlyosságától, hogy ez a tény az olvasót számtalanszor nemcsak mosolyra, hanem kacagásra bírja. Amikor a „görgeteg” megindul, érzi, vállalkozása kudarcba fog fulladni, de ekkor már nincs visszaút. Rájön, hogy „egyedül nem szabhatja át a világot”, de ugyanakkor számtalan látomásai közül

az egyikben, épp a sorsdöntő napokban, egy, a népet szimbolizáló asszony emlőin kap erőre, ki azzal buzdítja, hogy „Te mindnyájunk fia”. A szerzetlenség és a világos célkitűzés hiánya természetesen a csúfos bukáshoz vezet, amelyet egy újabb jelenés zár le: a „mennyebeliek” leintik Frankovicsot, ne indítsa meg a forradalmat és ő átadja magát a szolgabíróknak.

A regény szerkezetileg és tartalmilag két ellenpontra épül. A nyitólevél után a fejezetek úgy váltakoznak, hogy egyet a főhős mond el, a másikat pedig a szerző. A főhős mesélte fejezetekben a tragikus életérzés, illetve élethelyzet dominál, míg az „objektív” fejezetekben a komikus. Tudniillik saját szemszögéből nézve Frankovics életútja valójában tragikus. „Elkészt” forradalmát ő, hiszen az általa vezetett forradalomtípus idejét múltá, véghezvihetetlen. Jellemző, hogy nem is volt konkrét „programja”: csak a cél volt előtte világos (a szegénységnek mint minden baj kútfőjének a megszüntetése), más semmi. Sorsa akkor válik igazán tragikussá, amikor a világ egyszerre olyannyira bonyolulttá lesz számára, hogy viszonyainak áttekinthetlensége visszariasztja és ennek eredményeképpen levonul a bácskai történelem színpadáról. Bebizonyosodott: a kiútalanság is lehet a tragikum feltétele.

Az objektív fejezetek olyan kiűnő, a komikumot értő írói vénáról tanúskodnak, ami tájainkon szinte egyedülálló. Dicséretet váltják a szerzőnek az is, hogy nemcsak a komikust érzékelteti remekül velünk, hanem a komikus két tartomány-kategóriáját is: a humorosat és burleszket. Itt-ott még a groteszk is felbukkan. A komikum egyértelműen arra utal, hogy a nemesség és társadalmi-gazdasági megnyilatkozási formája, a feudálizmus, felbomlóban van, uralma ekkor már sok szempontból csak látszólagos. Ha a regényben nem is kerül sor a „lent” felszabadulására, de az írói komikum a felszabadultság érzését kelti az olvasóban. A kikapagott hatalombitorló már részben hatalomfosztott. A humor művelője maga a szerző, ki az idő távlatából szemlélve az eseményeket, felszabadulttan nevet a

nemességen, és mivel humora igazolt, nevetése ragadós, úgyhogy az olvasót is megfertőzi vele. Úgy vélem, felesleges ideznen a sok humoros és groteszk helyzet sokaságából egyet is. Ezek már egyszeri olvasásra felfedezhetők és magukkal ragadnak.

Tekintettel arra, hogy a „szent bolond” állandóan látomásokkal él, elkerülhetetlen volt a fantasztikum bevonása is. A regényben általában a fantasztikum két változatával találkozhatunk. Az egyik a „racionális” forma, amely úgy bontakozik ki, hogy a szerző egy-egy alakjának pillanatnyi életérzését egy meghatározott szituáció keretein belül erősen hatványozza és ennek eredményeképpen a valóság egy felfokozott, egzaltált formában elevenedik meg. Amint a rendkívüliség érzése a szereplőnél megszűnik, a valóság is realizitikusnak hat. A fantasztikum ebben az esetben nagyon is elfogadható és logikus ábrázoló eszköz, mintegy sejtetve a valóságban rejlő lehetőséget, azaz, ebben az esetben, a csodát. A fantasztikum második változata „irracionális”, vagyis nem logikus fokozás eredménye, hanem megmagyarázhatatlan csoda, amelynek Gobby Fehér Gyula szimbolikus értelmet igyekszik kölcsönözni. Az ilyen „irracionális” csoda legfontosabb előidézője a tömeghisztéria, melynek crescendo-ba történő fokozása a szerző nagy írói erénye.

Nem szabad meglepedeznünk a nemiség erőteltjes regénybeli betöréséről sem, amely fontos összetevője Frankovics jellemének. Hangsúlyozni kell, hogy bevonultatása nem történik önkényesen, funkciómentesen, az általános divatnak behódolva, hanem a természetesség keretein belül. Gobby Fehér Gyula az élet e megnyilvánulásformájáról talán annyit közöl, mint amennyit eddig íróink elhallgattak. Ezen túl a nemiség és az erotika bevonásával ábrázoló eszközeit gyarapította csak, teljességében bontakoztatva ki előttünk Frankovics Mihály alakját. Számára a parázinaság egyik „bűne”, az író számára pedig a zsákutcába jutott hamis forradalmiság megnyilvánulási formája.

Hála humorának, történelmi éleslátásának, ábrázoló eszközei

változatosságának, kísérletező kedvének és nem utolsósorban művészi képességeinek, Gobby Fehér Gyula egy igen eredeti és értékes szépirodalmi alkotással ajándékozott meg bennünket. Legnagyobb írói erénye talán az, hogy magasra

állította a mércét és elérte azt, de ugyanakkor tudta, milyen magasra helyezze. Az eredetiség és művészi kifejezés szerencsés ötvözte a *Szent bolond*, ezért megjelenését csak üdvözölhetjük.

VARGA ISTVÁN

A SZÜLŐFÖLD MITOLÓGIÁJA

JUNG KÁROLY: *Ami nincs*.
Forum, Újvidék, 1977.

Jung Károly nevével és legújabb verseskötetével kapcsolatos szokványmegállapítás sértő lenne a szerzőre nézve, költészete pedig nem nyerne méltó elismerést. A furcsa címet viselő kötet az 1971–1975 közötti évek verseit tartalmazza. A 48 költemény három ciklusra oszlik: *A falaknál barbárok kószálnak*, *Post vitam gloria* és *Alámosott idő*.

A ciklusok az egész gyűjteménynek sajátos ritmust kölcsönöznek. Az első rész tartalmazza a legtöbb epikai elemet, majd az azt követő részek fokozatosan a legelvontabb gondolati lírába hajlanak át.

Újdonság és élmény erejével hat az első ciklus tartalmi magva. Forradalom utáni vajdasági magyar irodalmunkban a kezdettől jelen van a szülőföld inspirációja. Fehér Ferenc, Csépe Imre, Urbán János, Brasnyó költészete őrzi a hazai táj képét, a benne mozgó emberek alakját és érzésvilágát.

Jung Károly költeményeiben is megjelenik a szülőföld. Ő azonban nem a hagyományos megközelítési módot választotta. József Attila *Eszméletéből* idéz mottóul a kötethez, s József Attila világlátása inspirálta a szülőföldszeretet megfogalmazásában:

„A világ vagyok — minden, ami volt s van:
a sok nemzedék, mely egymásra tör,
a honfoglalók győznek velem holtan
s a meghódoltak kinja meggyötör —”

(A Dunánál)

A szülőföld számára nemcsak a közelmúlt, a ma vagy a holnap: a vajdasági ember idegrendszerében, génjeiben, kultúrájában ott él a távoli múlt is. A római limes legionáriusai öleltek a megvetett, lenézett és félt barbárokkal, maradékaik beolvadtak a honfoglalók hullámaiba. Láttuk vidékünkön a hazai reneszánsz óaranyát, részesei voltunk művészetének és ideológiájának. A török hódoltság sem tudta nyomtalanul eltüntetni a táj anyagi kultúráját vagy embezeit.

A múlt tehát jelen van mozgólatainkban, tetteinkben. Az ősök hosszú láncolata befolyásolja gondolatainkat, érzéseinket. A múlt emlékeire ráépül a jelen, vagy tanúja jelenünknek. Az idősíkok egybeomósodnak (*Az erdői révnél*). De a múltra épülő jelen kiszabadul a lokalitás kötöttségéből:

Mert itt születünk, itt élünk,
Ide tartozunk. Ez a hazánk.
Hogy itt éltek, kik éltek előttünk,
Hátukon korbácsúttal,
Vagy kezükben meleg
Közfogással: ez a történelem.

(A nádasban)

A szülőföld szeretete a költőben a múlt mitologikus tiszteletére épül és kitágul a nagyobb közösség, a haza iránti vívódó, tépelődő gyermeki szeretetté.

A hazaszeretet hatja át a két következő ciklus költeményeit.